

Miten Verlan vanhasta pahvitehtaasta tuli UNESCO:n maailmanperintökohde?

Eero Niinikoski

Kuva: Kimmo Rekimies

Verlan pienen pahvitehtaan pysähtyminen kesällä 1964 ei ollut mikään mediatapahuma, sillä tehtaan toiminnan lakkauttamista oli valmisteltu jo useita vuosia aikaisemmin. Tehtaan nuorempi väki oli siirtynyt hyvissä ajoin Kymiyhtiön päätehtaille Kuusankoskelle ja tehdasta jäi pyörittämään pieni eläkeiän tuntumassa ollut henkilöstö.

Kun sitten lopulta koitti pahvitehtaan viimeinen työpäivä, pyörät pysähtyivät kuin itsestään ja yhteisestä sopimuksesta; henkilökunta ja tehdas siirtyivät eläkkeelle samanaikaisesti. Tällaista ei liene teollisuushistoriassa kovin usein tapahtunut.

Verlan museaaliset arvot löysi ensimmäisenä maisteri Veikko Talvi, joka syntyperäisenä kymenlaaksolaisena oli perehtynyt maakunnan ominaispiirteisiin jo opiskelu-

ajoistaan lähtien. Tultuaan vuonna 1951 nimitetyksi Kymiyhtiön henkilöstölehden päätoimittajaksi hän ryhtyi historioitsijan innolla tallentamaan ja julkaisemaan Verlaan liittyvää aineistoa. Tehtaan lopettamisvaiheessa Talvi valokuvasi eri työvaiheet tarkoin ja teki lisää vanhojen työntekijöiden haastatteluja ja hankki muuta muistitietoa. Pahvitehtaan ollessa aivan viimeisiä päiviään käynnissä metsänhoitaja Tauno Kapari filmasi tehtaan eri työvaiheet ja tuotantomenetelmät Talven laatiman käsikirjoituksen mukaisesti 16 mm:n värifilmille.

Näin oli Verlan tehtaan dokumentointi saatettu tyydyttävälle tasolle, mutta kenelläkään ei ollut tietoa tai käsitystä, mitä vanhoille tehdasrakennuksille ja koko ainutlaatuiselle ruukkikylälle tulisi jatkossa ta-

Verlan tehdasmuseon rakennukset ovat 1890-luvulta ja ne on suunnitellut viipurilainen arkkitehti Eduard Dippel. Kuva: Kimmo Rekimies

pahtumaan. Talvella oli Verlan suhteen kuitenkin selkeä suunnitelma. Vuoden 1966 lopulla hän teki Kymiyhtiön johdolle kirjallisen ehdotuksen Verlan tehtaan säilyttämiseksi ja kunnostamiseksi tehdasmuseoksi, julkiseksi nähtävyydeksi. Perusteluissaan hän mainitsi mm., että Kymenlaaksossa oli entuudestaan kaksi tehdasmuseota, Strömforsin vasarapaja Ruotsinpyhtäällä ja Karhulan lasimuseo. Sen sijaan Kymenlaaksosta, puunjalostusteollisuuden keskus maakunnasta, puutui tätä maamme tärkeintä teollisuudenalaa esittelevä museo. Verla soveltui Talven mukaan kokonaisuudessaan museoksi erityisesti siksi, että tehtaan rakennukset, koneet ja tuotantomenetelmät olivat säilyneet kuin ihmeen kaupalla lähes entisellään.

Tehdas museoksi 1972

Ehdotus ei tuottanut kuitenkaan heti tuloa, mutta ajatus museosta jäi itämään. Vanhan tehtaan museointia edesauttoi huomattavasti se, että Verlaan tuli 1967 Kymiyhtiön henkilökunnan lomakylä, joka otti käyttöönsä tehtaan isännöitsijän asuinrakennuksen, patruunan pytingin sekä muutamia tyhjilleen jääneitä muita asuinrakennuksia. Lopullinen päätös Verlan museoinnista tehtiin kesällä 1969. Tavoitteeksi asetettiin, että tehdasmuseo voitaisiin ottaa käyttöön keväällä 1972, jolloin oli tullut kuluneeksi 100 vuotta sekä Kymiyhtiön että Verlan perustamisesta.

Tehdasrakennusten korjaustyö tehtiin kesän 1970 aikana. Töiden edistyessä voitiin havaita, että tehdas oli päässyt pahasti rappeutumaan ja korjausoperaatio toteutettiin itse asiassa viime hetkellä. Suurin entistämistyö oli kuorimon 1950-luvun alkupuolella tulipalossa tuhoutuneen päädyn uudelleen rakentaminen. Kattoja jouduttiin osittain uusimaan ja korjaamaan, samoin puusilloja ja käytäviä. Rakennuskorjausten lisäksi jouduttiin tekemään runsaasti maalaustöitä sekä koneistojen suojauskäsittelyä. Museaalisessa esillepanossa saatiin apua alan ammattilaisilta. Verlan tehdasmuseon vihkiäiset pidettiin toukokuussa 1972.

Ensimmäisen kerran Verlan liittämisestä UNESCO:n ylläpitämään maailmanperintöluetteloon keskusteltiin v. 1986, jolloin Suomi valmisteli maailmanperintösopimuksen ratifiointia. Pari vuotta myöhemmin museovirasto nimesi Verlan yhdeksi ehdokkaaksi arvostettuun luetteloon. Jotta hankkeessa voitiin edetä, museon silloinen omistaja Kymmene Oy teki 1991 aloitteen koko museoalueen suojelusta. Kymen lääninhallitus päätti vuotta myöhemmin suojella rakennussuojelulain nojalla vanhan puuhionon ja pahvitehtaan rakennukset ympäristöineen, mutta jätti päätöksen vielä valtioneuvoston vahvistettavaksi. Valtioneuvosto hyväksyi suojelupäätöksen keväällä 1993.

Sen jälkeen alkoivat UNESCO:n maailmanperintökeskuksen lähettämät asiantuntijat laatia omia selvityksiään, joita tehtiin aina vuoden 1996 syksyyn saakka. Aivan viime vaiheessa maailmanperintökeskus vaati vielä takuita siitä, että Verlan vanha kylämiljö säilytetään muuttumattomana. Tämän varmistamiseksi Jaalan ja Valkealan kunnat ryhtyivät pikavauhdilla laatimaan Verlaan osayleiskaavaa, joka omalta osaltaan tulee säätelemään mm. ruukkikylän uudis- ja korjausrakentamista. Lopullinen päätös Verlan nimeämisestä uudeksi maailmanperintökohteeksi tapahtui maailmanperintökomitean kokouksessa Meksikon Meridassa joulukuussa 1996.

Ainutlaatuinen miljö

Maailmanperintökomitean päätöksen mukaan Verla on ainutlaatuinen, puunjalostusteollisuutta edustava, vuosisadan vaihteen teollisuusmiljö koko maailmassa. Se on kuin ihmeen kaupalla välttynyt purkamisilta ja sopimattomilta lisärakennuksilta. Alue on saanut säilyttää sen ilmeen, minkä viipurilainen arkkitehti Eduard Dippell sille antoi sata vuotta sitten.

Tehdasta ympäröivään ruukkikylään kuuluvat lisäksi laaja työväenasuntojen kokonaisuus, myllyt, Verlankoski voimalaitoksineen sekä uitto- ja sahaustoimintaan liittyvät rakennukset ja rakennelmat. Verlankosken niskalla sijaitsevaan pystysuoraan kallioseinään tehty esihistoriallinen kal-

liomaalaus, joka löydettiin 1974, liittyy alueen merkitykseen pyyntikauden kulttipaikana.

Tehdasmiljööön autenttista kokonaisuutta täydentää tuotantolaitoksissa hyvin säilynyt tekninen laitteisto, joka tarjoaa kävijälle erinomaisen mahdollisuuden ymmärtää teollisuustyöläisten ja heidän perheidensä elämää ja elinympäristöä sekä tehtaalla että kotona. Verlan suojeltuun tehdasyhteisöön kuuluu kaikkiaan seitsemän erillistä rakennusta. Niistä suurin on tiilinen puuhiomo ja pahvitehdas (rakennusvuosi 1895). Muut rakennukset ovat tiilinen pahvikuivaamo (1893), puinen tehtaanjohtajan asuinrakennus ja konttori "patruunan pytinki" (1885, laajennettu 1898), kalkki hiekkatiilinen varasto- ja myllyrakennus (1902) sekä puinen paali- eli kollavarasto (1900-luvun alku).

Vuosi 1997 oli Verlalle juhlavuosi. Verlan ensimmäisen puuhiomon käynnistymisestä oli kulunut 125 vuotta, tehdasmuseo avattiin 25 vuotta siten ja kuluneena kesänä Verla

esittäytyi museovieraille Suomen uusimpana maailmanperintökohteena. Juhlavuoden kunniaksi museon omistaja ja ylläpitäjä UPM-Kymmene Oy myönsi tehdasmuseolle merkittävän investointimäärärahan. Sen turvin remontoitiin museo alueella oleva myllymakasiini uuteen uskoon. Kaksikerroksisen rakennuksen alakertaan tuli museon uusi kahvila, myymälä ja infopiste. Yläkertaan rakennettiin puolestaan museon perusnäyttely, jollainen sieltä oli aiemmin puuttunut. Myös opaspalveluja tehostettiin. Palvelutason parantaminen olikin tarpeen, sillä kesäkaudella 1997 museon kävijämäärä kaksinkertaistui aikaisempiin määriin verrattuna. Verlan tehdasmuseossa kävi kaikkiaan lähes 17 000 vierasta.

Kirjoittaja on Verlan tehdasmuseon intendentti ja maailmanperintökohte Verlan vastaava johtaja. Hän toimii lisäksi Suomen Teollisuusperinneyhdistyksen puheenjohtajana.

Verlan vaiheet 1872–1964

Verlan puuhiomo aloitti toimintansa vaatimattomissa puitteissa v. 1872 nykyisen Jaalan kunnan alueella Pohjois-Kymenlaaksossa. Hiomo tuhoutui tulipalossa 1876. Uudet omistajat rakensivat Verlaan uuden puuhiomon ja sen yhteyteen pahvitehtaan 1882. Nykyisen arkkitehtonisen ilmeensä tehdasalue sai vuosisadan vaihteeseen mennessä. Kymiyhtiön omistukseen Verlan tehdas tuli 1922. Pienistä teknisistä parannuksista huolimatta käsipahvin tekoa jatkettiin perinteisin menetelmin aina vuoteen 1964 saakka. Verlassa tuotettiin vuodessa 2000 tonnia puupahvia ja saman verran puuhioketta. Pahvia käyttivät kirjansitomot ja kotelotehtaat. Suurimmillaan tehtaan palveluksessa oli 160 henkilöä. Kymiyhtiön ja Verlan yhteisenä 100-vuotisjuhlavuonna 1972 vanha tehdas otettiin uudelleen käyttöön maamme ensimmäisenä tehdasmuseona. UNESCO:n maailmanperintöluetteloon Verla hyväksyttiin neljäntenä suomalaiskohteena 1996.